

Foto's: Stef Verstraaten

De zuidelijke kooromgang.

Hier van ga je anders naar kerken kijken

Een prachtig boek over de Nijmeegse Stevenskerk geeft niet alleen boeiende inzichten in de bouwgeschiedenis en de verwickelingen door de eeuwen heen, maar leert je ook anders te gaan kijken.

Jan Peeters

Er is iets met de Stevenskerk in Nijmegen. Wie je ook spreekt, mensen die er ooit geweest zijn, zijn er allemaal vol van. Het is een van de favorieten van de hedendaagse kerkinterieurschilder Henk Terwal. Terwijl ons land toch een aanzienlijk aantal prachtige gotische kerken telt, heeft die in Nijmegen iets speciaals. De manier waarop het licht de kooromgang binnenvalt, is magnifiek.

Verspreiding van nieuwe vindingen

Met dat beeld over twee pagina's opent het jubileumboek dat over de Stevenskerk is gemaakt naar aanleiding van het 750-jarig bestaan van het godshuis. Het is terecht de trots van Nijmegen, zoals ook blijkt uit de rijk geïllustreerde uitgave van 320 pagina's. Die geeft een breed beeld van de geschiedenis van het kerkgebouw, waaronder de totstandkoming ervan in verschillende bouwfasen. Dat is deels een technisch verhaal, dat een leek in eerste instantie wat ontoegankelijk toeschijnt, maar gaandeweg meer helderheid krijgt. Dat is mede dankzij kaartjes, foto's en duidelijke impressies van de opeenvolgende bouwfasen. Wat het goed doet, zijn de talloze vergelijkingen die gemaakt worden met andere kerken uit dezelfde perioden in binnen- en buitenland.

We zien dat nieuwe vindingen en nieuwe vormen zich razendsnel verspreiden en toepassing vonden. Het is de zoveelste deuk in het algemeen gangbare

beeld dat de middeleeuwen niets moesten hebben van het nieuwe of vreemde.

Uitgebreid en ingrijpend verbouwd

Neem nu de verschillende bouwprojecten die de St.-Stefanuskerk gemaakt hebben tot wat die uiteindelijk geworden is. Dat deze mensen, met hun korte levensverwachting, telkens opnieuw monter aan langdurige bouwprojecten begonnen getuigt van een enorm optimisme. Men hield van feesten: met alle vieringen van patroonheiligen en andere kerkelijke hoogtijdagen hadden ze bijna net zoveel vrij als wij. Maar men wist, met alle beperkte middelen van die tijd, ook van aanpakken.

De bouwgeschiedenis van de Stevenskerk wijkt wat af van het bekende patroon van het eerste al dan niet houten parochiekerkje dat wordt vervangen door een grotere. Aanvankelijk stond er een kerk naast de

burcht die wij als het Valkhof kennen. Er moet, nadat het gebied vanuit Keulen was gekerstend, rond de zevende eeuw al een kerk hebben gestaan die na verloop van tijd ook als parochiekerk werd gebruikt. De exacte locatie van de parochiekerk staat niet vast. Wel

zeker is dat de directe voorganger van de St.-Stefanuskerk moest wijken vanwege versterking van de burcht, waarvoor de bisschop van Keulen in 1249 toestemming verleende. In 1254 verrees op de Hundisberg de eerste aan St.-Stefanus gewijde kerk die in de eeuwen erna telkens uitgebreid en ingrijpend verbouwd zou worden.

Een kroniek beschrijft hoe wachters de toren per abuis in de fik zetten

De jongste restauratie werd in 2015 afgerond.

De kronieken van Willem

Er is over die perioden best veel bekend dankzij de kronieken die vicaris en kanunnik Willem van Berchen (1415/1420 – na juni 1481) over het hertogdom Gelre schreef. Het geldt als het belangrijkste Middeleeuwse geschiedkundige werk over Gelre. Hij schreef overigens ook kronieken over Holland, Brabant en het bisdom Luik.

Als Nijmegenaar besteedde hij veel aandacht aan de St.-Stefanuskerk en beschrijft de zes bouwfasen én de rampzalige torenbrand van 1429, nota bene door een foutje van de dienstdoende torenwachters en op klaarlichte dag: "Op adventszondag 27 november 1429 tussen twaalf en drie", lezen we bij Van Berchen. Heel de klokkentoren ging verloren, maar was binnen twee jaar hard werken "nog prachtiger" hersteld.

H. Grafkerk: Laatste Oordeel.

Achterhaalde theorieën

Door al die verbouwingen is het lastig gebleken om de oorspronkelijke kerk en de daaropvolgende 'upgrades' te reconstrueren. In de loop der tijd zijn er aanmerkelijk geachte theorieën bedacht, die inmiddels geheel of gedeeltelijk achterhaald zijn geraakt. Zo kwamen er na het bombardement van 1944 details aan de oppervlakte die tot dan toe onbekend waren. Ook is het gemakkelijker geworden om vergelijkingen te maken met kerken elders die in dezelfde perioden bouwwerkzaamheden ondergingen, zoals de Sankt Kunibert in Keulen of de Sint-Jan van Den Bosch. Volgens de auteurs was er ook een snelle uitwisseling van nieuwe stijlen en technieken die elders werden gebruikt. Over technieken gesproken: de algemene indruk dat tufsteen geleidelijk werd vervangen door baksteen gaat voor de Stevenskerk niet op. Beide werden afwisselend gebruikt. Het gebruik van baksteen had te maken met de herontdekking van de kunst van het steenbakken. In de Romeinse tijd werden in de omgeving op grote schaal stenen en dakpannen gebakken. Zozeer zelfs dat een wandelpad naar het vroegere Arnhemse castellum met de resten ervan bezaaid ligt. Aan die kennis heeft het geruime tijd ontbroken, maar er zijn aanwijzingen dat Nijmegen zelfs een eigen steenbakkerij kreeg door de kerkelijke maar ook stedelijke bouwactiviteiten.

Herstelde Heilig Grafkapel

Iets bijzonders is de herstelde Heilig Grafkapel die zich aan de noordzijde bevindt. In de nis heeft waarschijn-

Beide ingangen tot het 'Heilig Graf'.

lijk een beeld van de gestorven Christus gelegen en de kapel werd gebruikt om het Allerheiligste tijdens het Paastriduüm te bewaren.

Na de overgang in protestantse handen in 1591 werd die gesloopt, maar in de vorige eeuw hersteld. Nog één keer kwam de St.-Stefanus weer in Roomse handen, toen de Fransen in het 'rampjaar' 1672 Nijmegen innamen. Opmerkelijk is de goede verstandhou-

ding met de protestanten in de stad, die gedurende de twee jaar Franse bezetting wel hun doden in de kerk mochten blijven begraven.

Die verstandhouding zou volgens het boek altijd wel redelijk goed zijn gebleven, zeker sinds het gebouw oecumenisch wordt gebruikt.

Zelf gaan kijken

Alle verwickelingen worden helder en tamelijk vlot beschreven in dit prachtig uitgevoerde boek dat kundig geïllustreerd is. Het nodigt uit om met het boek in de hand een middagje zelf te gaan kijken naar die prachtige architectuur die in de loop van eeuwen is ontstaan en zelfs nu nog geheimen kent. Als bezoeker raak je soms overweldigd en weet je door de vele indrukken soms niet waar je kijken moet. Dit boek helpt om te leren kijken, kennis op te doen en in en uit te zoomen. Het leert je om de tijd te nemen en het sacrale van de bouw op je te laten inwerken. Die komt wrang genoeg meer tot zijn recht door de witgekalkte muren en verdwenen 'roomse' details.

Die middeleeuwen wisten verduveld goed wat mooi is.+

Gezicht op Nijmegen 1600-1699, Anoniem.

Paul le Blanc e.a., *De Stevenskerk – 750 jaar spiegel van Nijmegen*. Uitg. Vantilt, 320 pp., geb., € 29,95 (tot 1 februari, daarna € 35,-), ISBN 978 94 6004 345 1